

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ: АНДРАГОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті розкриваються можливості та обґрунтовується доцільність використання андрагогічного підходу у професійній підготовці викладача вищої школи в умовах магістратури; визначаються андрагогічні принципи, технології та методи навчання магістрантів; виокремлюються організаційно-педагогічні умови впровадження андрагогічного підходу у процес навчання майбутніх викладачів вищої школи.

Ключові слова: професійна підготовка, викладач вищої школи, магістратура, освіта дорослих, андрагогічний підхід, андрагогічні принципи.

Постановка проблеми. В умовах реформування вищої освіти, підвищення вимог до підготовки й конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці актуалізується проблема підготовки викладачів вищої школи. Сучасне суспільство й система вищої освіти потребує підготовки викладача нового типу, який здатен ефективно й мобільно реагувати на швидкоплинні процеси, що відбуваються в суспільстві, науці й техніці. Водночас для розбудови ефективної системи професійної підготовки викладача в умовах магістратури доцільно спиратися на ідеї теорії освіти дорослих та андрагогічного підходу. Оскільки саме андрагогічний підхід здатен забезпечити можливість створення такої моделі навчання, яка орієнтована на креативність, самомотивацію, саморозвиток майбутнього викладача вищої школи в умовах магістратури.

Аналіз актуальних досліджень. Андрагогічний підхід є тією методологічною основою навчання дорослих, яка відповідає вимогам постіндустріального суспільства, тому, останнім часом, його розробці приділяється значна увага науковців, таких як: Л. Лук'янова, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблемі підготовки викладача вищої школи приділяється значна увага, зокрема, досліджуються питання філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Лутай та ін.), висвітлюються різні аспекти професійної діяльності викладача вищого навчального закладу (С. Вітвицька, В. Гриньова, О. Гура, О. Дубасенюк, І. Ісаєв, В. Сластьонін та ін.). Проте в цих дослідженнях андрагогічному підходу приділялося недостатньо уваги.

Мета статті: розкрити можливості й обґрунтувати доцільність використання андрагогічного підходу у професійній підготовці викладача вищої школи в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу. У Законі про вищу освіту зазначається, що «Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої

освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою» [2]. Магістранти за спеціальністю специфічних категорій 8.000005 «Педагогіка вищої школи» готуються відповідно до галузевого стандарту вищої освіти. З урахуванням Національної рамки кваліфікацій випускники магістратури мають:

- уміти перевести одержувані знання в інноваційні технології, перетворюючи нові знання в конкретні пропозиції, демонструючи творчість і гнучкість у застосуванні знань, досвіду й методів;
- володіти методологічними знаннями, уміти аналізувати, оцінювати й порівнювати альтернативи, що стосуються проблеми, уміти генерувати й оптимізувати нові рішення;
- володіти методами проведення наукових досліджень на сучасному рівні, виконання натурних та імітаційних експериментів, давати обґрунтовану інтерпретацію отриманим результатам;
- уміти узагальнювати й готувати до публікації результати наукових досліджень;
- оцінювати вплив рішень, що приймаються, на навколишнє середовище й соціум, нести професійну й етичну відповідальність;
- бути готовим до побудови та викладання навчальних дисциплін з урахуванням складу аудиторії, інтересів слухачів їх вікових, професійних та інших особливостей;
- мати мотивацію та розуміти необхідність навчання протягом усього життя, володіти досвідом самостійного одержання знань і підвищення кваліфікації;
- мати здатності роботи в міждисциплінарних командах, уміння адаптуватися до змін, сприяти соціальній згуртованості;
- мати здатності взаємодії та посередництва, розвинену міжкультурну толерантність і досвід міжкультурної взаємодії;
- мати відповідний рівень усної та письмової грамотності рідною, і принаймні, однією іноземною мовою (переважно англійською), уміти ефективно спілкуватися з колегами, представляти результати своєї роботи у вигляді звітів, статей, рефератів, використовуючи сучасні засоби презентації;
- володіти цінностями, необхідними для того, щоб жити в умовах складного демократичного суспільства, бути його відповідальним громадянином, мати необхідні соціальні компетентності [5].

Проте, спеціальність «Педагогіка вищої школи» є особливою, оскільки праця викладача вищого навчального закладу не тільки спрямована на підготовку конкурентоспроможних фахівців у різних галузях народного господарства, а й на формування інтелектуальної еліти суспільства. Тому підготовка викладача вищої школи має певні

особливості, що зумовлені необхідністю запровадження моделі сучасного спеціаліста, яка зорієнтована на підготовку фахівця з гуманістичним світоглядом; розробки концепції формування гуманітарно-технічної української еліти; розробки й застосування нових методологічних підходів, інноваційних технологій навчання.

Заактуалізуємо на тому, що у професійній педагогічній діяльності викладача повинно гармонійно поєднуватися знання та ерудиція вченого й мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку й почуття відповідальності [1].

Науково-педагогічна діяльність викладача – це принципово відмінна філософія професійної життєдіяльності. «Вища наукова школа, чи університет, є ... неподільна єдність викладання й дослідження. Це є викладання через дослідження, яке здійснюється на очах тих, хто навчається» [7, 68].

У процесі професійної підготовки в магістратурі майбутній викладач повинен засвоїти закономірності, концепції, теорії, принципи, методи навчально-виховного процесу у вищій школі та вміти використовувати їх на практиці. Це є надзвичайно важливим, оскільки сьогоднішній магістрант, завтра сам буде здійснювати й відповідати за підготовку студентів у вищих навчальних закладах. Тому основою його професійної підготовки є формування фахових компетентностей, підготовка до виконання певних функцій. Дослідники виділяють такі функції викладача вищого навчального закладу: управлінську; продукування; передавання; трансформації; спонукання; соціалізації; прогнозування; корегування; культурологічну; виховну; розвивальну [6, 435].

На нашу думку, важливою функцією викладача вищої школи, усвідомлення якої відбувається під час його підготовки в умовах магістратури є функція андрагогічної суб'єктності, яка передбачає:

- реалізацію самостійності викладача в навчальній діяльності, яка впливає на цілеспрямований рух за індивідуальною освітньою траєкторією, формування навичок самоаналізу, самореалізації;
- реалізацію самості, яка базується на рефлексії, «Я-концепції» і є центром і джерелом свідомої, цілеспрямованої активності, впливає на перехід від «викладача, який адаптується» до «викладача, який діє», забезпечує можливість до розкриття своїх потенцій;
- реалізацію ставлення до себе як до людини дії, що передбачає визнання й прийняття не тільки в собі, а й у студента наявності активності, свідомості, свободи вибору, унікальності [8].

Зважаючи на це, сучасна підготовка викладача вищої школи має якісно відрізнятись від традиційної, потребує запровадження гуманістично-орієнтованої суб'єкт-суб'єктної моделі навчального процесу, у якій відбувається зміщення аспектів як у системі взаємодії між студентом і викладачем, так і у професіограмі особистості викладача. Гуманістична

парадигма пропонує зосереджуватись у навчальному процесі не на навчальній дисципліні, а на особистості студента, його освітніх потребах і можливостях, професійному становленні; акцентує увагу на переході від змістовно-орієнтованих програм на створення навчального середовища, яке повинно стати джерелом розвитку й саморозвитку майбутніх викладачів в умовах магістратури, побудови індивідуальних освітніх програм магістрів.

Специфіка організації навчального процесу зумовлюється особливостями контингенту, який навчається, цілями, змістом і умовами навчання. У цьому контексті магістратура має свою специфіку, яка, насамперед, пов'язана з віковими особливостями магістрів. Як відомо, період навчання у вищому навчальному закладі охоплює як період «недорослості» (приблизно до 20 років), так і період дорослості, тобто навчання в магістратурі припадає на «перехідний» період, коли магістр починає набувати основні характеристики дорослої людини – «особи, яка здатна виконувати соціально значущі продуктивні ролі (громадянина, робітника, батька та ін.), досягла фізіологічної, психологічної, соціальної, моральної зрілості, відносної економічної незалежності, набула певний життєвий досвід і рівень самосвідомості, які є достатніми для відповідальної самокерованої поведінки» [3].

Ми вважаємо, що необхідність і доцільність врахування особливостей дорослого, що навчається у вищій школі є тим підґрунтям, який зумовлює важливість використання андрагогічного підходу у професійній підготовці викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Основними поняттями, які розкривають сутність андрагогічного підходу є:

- андрагог як суб'єкт викладання;
- магістрант як суб'єкт учіння;
- дорослість як провідна характеристика суб'єкта учіння (магістрант);
- освіта дорослих як практика навчальної діяльності;
- самореалізація, само актуалізація як результат навчання.

Отже, використання андрагогічного підходу в навчанні магістрів базується на характерних особливостях дорослих, що навчаються, які визначають їх позицію у навчанні, серед яких:

- дорослий займає активну позицію у навчанні (мотивований, має прагнення задовольнити свої освітні потреби);
- має установку на саморозвиток, самореалізацію;
- має соціальний, культурний досвід, який може бути як джерелом, так й перепорою у його навчанні;
- орієнтований на одержання актуальних знань;
- зацікавлений в отриманні знань із мінімальними ресурсними затратами (часу, грошей тощо);

- є рівноправним суб'єктом організації та управління процесом навчання, всіма його етапами (цілеполягання, планування, організація, реалізація, контроль і корекція результатів).

Тому, в контексті андрагогічного підходу, основними принципами навчання майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури доцільно вважати принципи самовизначення й самостійності, опори на досвід магістрів, індивідуалізації, системності; контекстності, сумісної діяльності, розвитку освітніх потреб та елективності навчання [3; 4]. Водночас не менш суттєвими андрагогічними принципами навчання магістрів є такі: принцип саморозвитку індивідуальності, принцип ізоморфізму діяльності викладача і студента, принцип варіативності позицій у діяльності студента, принцип евристичного середовища, принцип інтеграції соціального досвіду викладача та студента, принцип рефлексії, принцип альтернативи.

Сутнісною відмінністю наведених принципів є те, що вони спрямовані на діяльність тих, хто навчається (магістрів), що зумовлює організації процесу навчання з урахуванням їх освітніх потреб і можливостей.

Заактуалізуємо на тому, що реалізація андрагогічного підходу в підготовці майбутніх викладачів вищої школи ми розглядаємо як шлях реалізації положень теорії освіти дорослих на практиці, тому важливо дотримуватися певних організаційно-педагогічних умов, зокрема:

- перехід до андрагогічної моделі навчання;
- створення андрагогічного середовища;
- розробка й застосування андрагогічних технологій і методів навчання.

Створення андрагогічного середовища передбачає реалізацію ефектів андрагогічної взаємодії, сутність якої полягає у створенні позитивного психологічного клімату, застосуванні інтерактивних методів, дотримання толерантності у відносинах, співпраця. Визначальним виступає застосування андрагогічних методів і технологій. У цьому контексті привертає увагу виокремлення О. Кукуєвим основного та специфічних методів андрагогічного підходу. Основним методом учень вважає метод аналізу досвіду, а специфічними – організаційно-діяльнісні методи, які орієнтовані на вирішення проблем (моделювання, проектування, рефлексія), діалогові та інтерактивні методи. Відбір методів відбувається на основі принципів андрагогічного підходу [4] з урахуванням того, що комунікація – це розуміння іншого, рефлексія – усвідомлення себе, мислення – виробництво власних думок. Звідси, домінуючою технологією андрагогічного підходу є інтерактивне навчання, а формою навчання є групова робота.

Таким чином, організація навчання майбутніх викладачів вищої школи на андрагогічних принципах і з використанням андрагогічних технологій сприяє активізації магістрів у навчанні, усвідомлення власної відповідальності за результати навчання, дозволяє персоналізувати процес

навчання, підвищити його ефективність. Тому, саме андрагогічний підхід може стати ефективною методологією побудови практикоорієнтованої професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки: підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури спрямовується на формування компетентнісних фахівців, що зумовлює використання гуманістично-орієнтованої суб'єкт-суб'єктної моделі навчання (андрагогічної), у якій відбувається зміщення аспектів як у системі взаємодії між магістрантом і викладачем, так і у професіограмі особистості викладача; поряд із системним, людиноцентричним та компетентнісним підходами доцільним стає використання андрагогічного підходу в процесі навчання, оскільки магістрант є дорослою людиною; андрагогічний підхід передбачає врахування освітніх потреб, соціального досвіду й можливостей магістрантів, надає їм можливість активної участі у плануванні, реалізації, оцінюванні та корекції процесу навчання, усвідомлення власної відповідальності за результати навчання, дозволяє персоналізувати процес навчання, підвищити його ефективність; однією з важливих функцій викладача вищої школи, усвідомлення якої відбувається під час його підготовки в умовах магістратури є функція андрагогічної суб'єктності, яка передбачає реалізацію самостійності викладача в навчальній діяльності, реалізацію самості, яка базується на рефлексії, «Я-концепції», реалізацію ставлення до себе як до дієвої людини; організаційно-педагогічними умовами реалізації андрагогічного підходу в підготовці майбутніх викладачів є дотримання андрагогічних принципів навчання, створення андрагогічного середовища, розробка й застосування андрагогічних технологій і методів навчання, сформованість андрагогічної компетентності викладачів, які працюють з магістрантами; домінуючою технологією андрагогічного підходу є інтерактивне навчання, а формою навчання – групова робота.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів багатогранної проблеми професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури. Потребують подальшого вивчення проблема формування андрагогічної компетентності викладачів, які працюють з магістрантами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / С. С. Вітвицька. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 435 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
3. Змеєв С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. – М. : Per se, 2007. – 207 с.
4. Кукуев А. И. Андрагогический подход в образовании взрослых / А. И. Кукуев. – Ростов н/Д. : Булат, 2008. – 176 с.
5. Особливості організації освітнього процесу з підготовки магістрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://kpi.ua/document_magister

6. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

7. Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу : монографія / З. В. Рябова, І. І. Драч, Н. О. Приходькіна [та ін.]. – К. : ТОВ «Альфа-Реклама», 2014. – 338 с.

8. Ярыгин А. Н. Функции андрагогической субъектности учителя / А.Н. Ярыгин, С. А. Пилюгина // Вектор науки ТГУ. – 2014. – № 1. – С. 274–280.

РЕЗЮМЕ

Огиенко Е. И. Подготовка преподавателей высшей школы в условиях магистратуры: андрагогический подход.

В статье раскрываются возможности и обосновывается целесообразность использования андрагогического подхода в профессиональной подготовке преподавателя высшей школы в условиях магистратуры; определяются андрагогические принципы, технологии и методы обучения магистрантов; выделяются организационно-педагогические условия внедрения андрагогического подхода в процесс обучения будущих преподавателей высшей школы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, преподаватель высшей школы, магистратура, обучение взрослых, андрагогический подход, андрагогические принципы.

SUMMARY

Ogienko O. Preparation of future university teachers in conditions of Master's degree programme: andragogical approach.

In the article possibilities are revealed and advisability of andragogical approach to professional preparation of future university teachers of Master's degree programme is substantiated.

It is shown that professional preparation of future university teachers for Master's Degree is aimed at the formation of competent experts. It preconditions the usage of the humanistic-oriented subject-subject learning model (andragogical) in which shifting aspects takes place both in the system of interaction between the Master's Candidate and the university teacher, and in the professiogram of teacher personality. Considering the fact that a Master's Candidate is an adult, it is specified that along with the systematic, human-centered and competency-based approach andragogical approach in learning becomes more appropriate. It is determined that the andragogical approach takes into consideration educational needs, social experiences and abilities of Master's Candidates, gives them an opportunity to take an active part in planning, implementation, evaluation and altering the learning process, to be aware of their own responsibility for the learning outcomes, it allows to personalize the learning process, to increase its effectiveness. It is substantiated that one of the important functions of a university teacher is a function of andragogical subjectivity, which provides for implementation of teacher autonomy in learning activities, self realization based on reflection, «self-concept»; implementation of relationship to himself or herself as a person of action. Organizational and pedagogical conditions of andragogical approach implementation in university teacher preparation are distinguished, in particular, adherence to the andragogical principles of learning, creation of andragogical environment, development and application of andragogical technologies and learning methods, formation of andragogical competency of university teachers who prepare Master's Candidates.

Key words: professional preparation, university teacher, Master's Candidate, adult education, andragogical approach, andragogical principles.